

*Вукота Гвозденовић, дипл. инж.
Задружни завез Црне Горе*

Реализација програма удруживања земљорадника у Црној Гори

У циљу бржег и адекватнијег провођења Закона о удруженом раду и Закона о удруживању земљорадника, односно одвијања процеса самоуправног организовања и удруживања земљорадника, а тиме и бржег развоја пољопривредне производње, Задружни савез Црне Горе, заједно са одговарајућим другим привредним и друштвеним субјектима у организацијама удруженог рада, мјесним заједницама, општинама и Републици, покренуо је почетком 1979. године широку друштвену активност на изради и доношењу Програма удруживања земљорадника. Разлози су били у томе што дотада нијесу постојали програми удруживања земљорадника, као ни самоуправни планови и програми развоја пољопривреде на њиховим газдинствима, односно, у цјелини посматрано, није било довољно укључивања развоја индивидуалног сектора пољопривреде у планове развоја мјесних заједница, општина и организација удруженог рада из области пољопривреде и других дјелатности, које се јављају као носиоци развоја ове дјелатности у појединим срединама.

У том смислу вођене су организоване и програмиране активности на самоуправном организовању и удруживању земљорадника, последице опсежних расправа и консултација током 1979. и у првој половини 1980. године у организацијама удруженог рада, органима и тијелима друштвено-политичких организација и другим организацијама у мјесним заједницама, општинама и Републици. Скупштина Задружног савеза Црне Горе донијела је 20. јуна 1980. године Програм удруживања земљорадника у Црној Гори за период до краја 1980. и за период од 1981. до 1985. Упоредо са усвајањем тог Програма на нивоу Републике, донесени су

и програми удруживања земљорадника у већини општина и организација удруженог рада за исти период. Међутим, у знатном броју сеоских мјесних заједница ти послови још увијек нијесу приведени крају.

Програм удруживања земљорадника садржи: програм трансформације постојећих земљорадничких задруга; основних и других организација удруженог рада за кооперацију; програм формирања нових задружних организација; програме усмјеравања индивидуалних пољопривредних произвођача на специјализовану робну производњу; програме сарадње земљорадника са земљорадничким задругама, основним и радним организацијама коопераната и другим организацијама удруженог рада и програм удруживања рада и средстава земљорадничких задруга, основних и радних организација коопераната и других организација удруженог рада агроиндустријског комплекса у шире облике удруживања и повезивања.

Према предвиђањима из Програма удруживања земљорадника, требало би да у Републици крајем 1985. године постоји 81 основни организациони облик удруживања, и то 31 основна задружна организација у саставу 16 земљорадничких задруга и 50 основних организација коопераната у саставу 4 радне организације коопераната и у саставу других организација удруженог рада из области пољопривреде, прераде и промета. Поред ових облика, предвиђено је и постојање двије специјализоване задруге и једна земљорадничка задруга без основних задружних организација, као и 18 заједница земљорадника.

У ове организационе облике предвиђено је да крајем 1985. буде организовано 9 900 удружених земљорадника, или 15,94% укупног броја домаћинстава, и око 17 770 или 28,5% коопераната у односу на укупан број пољопривредних и мјешовитих домаћинстава по попису из 1971. год.

У остваривању Програма удруживања земљорадника у Црној Гори пришло се одмах по његовом доношењу, организованом и програмираном раду. Задружни савез је донио посебан програм мјера и активности на спровођењу Програма удруживања земљорадника. Овакве програме донијела је и већина организација удруженог рада. Но, највећи број мјесних заједница на селу и одговарајућих органа и организација у општинама није донио програме.

И поред тога, Задружни савез је, заједно са овим организацијама и заједницама, покретао активности и предузимао конкретне мјере на реализацији Програма удруживања земљорадника, и на основу расположивих података и обављених консултација у овом периоду у свим земљорадничким задругама, основ-

ним и радним организацијама коопераната, основним организацијама удруженог рада за пољопривреду, прехрамбену и дуванску индустрију, могу се дати неке основне оцјене о тим мјерама и активностима, као и резултатима постигнутим у реализацији Програма удруживања земљорадника.

Приликом доношења Програма удруживања земљорадника у Црној Гори највећи број постојећих организација, које су остваривале удруживање и сарадњу са земљорадницима, није било усагласило своју организацију и самоуправне нормативне акте са одредбама Закона о удруженом раду и Закона о удруживању земљорадника. Зато је програмом трансформирања предвиђено да се све ове организације најдаље до краја новембра 1980. године (када је био и законски рок за усаглашавање организације самоуправних општинских аката са Законом о удруживању земљорадника) трансформишу, и то тако што би свака земљорадничка задруга у свом саставу формирала најмање по једну основну задружну организацију, а основне организације удруженог рада и јединице за кооперацију организовале би се и трансформисале у основне организације коопераната.

У току 1980. и 1981. год. највећи број земљорадничких задруга, ООУР за кооперацију и других организација удруженог рада спровео је одређене припреме на својој трансформацији у складу са Програмом удруживања земљорадника и Законом о удруживању земљорадника. Међутим, само су се двије земљорадничке задруге (Гусиње и Плав) и ООУР за кооперацију у саставу Радне организације „Бока” Радановићи трансформисале у складу са Законом о удруживању земљорадника. Остале земљорадничке задруге, ООУР за кооперацију и ОУР нијесу се још увијек трансформисале, али су предузете одговарајуће мјере и покренуте активности ради њиховог трансформисања.

У овом периоду формиране су двије основне организације коопераната, и то: један ООК у саставу РО „Бока” Радановићи и једна ОО коопераната у саставу ПТК „Никшић”. ООК у Радановићима настала је трансформацијом ООУР за кооперацију. Такође, у поступку конституисања још су двије ООК, и то у Пљевљима и Бијелом Пољу по основу трансформације ООУР за кооперацију. У току 1980. била је формирана ООУР Пољопривреда у саставу РО „Дурмитор” у Жабљаку која се бавила удруживањем земљорадника и кооперацијом. Међутим, она је касније укинута, у поступку реорганизације РО „Дурмитор” у Основну организацију удруженог рада (сада у саставу „Монтенегротуриста”) те сада постоји само економска јединица пољопривреде.

У овом периоду основане су и двије основне задружне организације — по једна у саставу земљорадничких задруга у Плаву и Гусињу.

Гледано у цјелини, не можемо бити задовољни досадашњим резултатима на остваривању и оснивању нових организација удружених земљорадника и радника, без обзира на низ фактора који су успоравали овај процес. Има спутавања земљорадника, или им се не излази довољно у сусрет да формирају своје организације. У неким општинама утицајне уже групе и појединци намећу свој концепт организованости, који најчешће искључује земљораднике као основне носиоце развоја пољопривреде и удруживања земљорадника.

Примјећује се да неке организације држе монопол организовања земљорадника на одређеној територији. У пољопривредно-трговинским комбинатима стварају се само основне организације коопераната а нема иницијативе да се организују земљорадничке задруге или други облици удруживања за које су заинтересовани земљорадници.

На основу изнесених података, а имајући у виду и ранији период, можемо констатовати да данас имамо осам задруга, једну РО коопераната, седам ОО коопераната и седамнаест осталих радних и ООУР које су везане за развој и унапређивање пољопривреде, као и повезивање и удруживање индивидуалних пољопривредних произвођача.

Међутим, у Републици је још велики број мјесних заједница које немају самоуправну организацију земљорадника, а има и таквих средина гдје једна земљорадничка задруга или ОО коопераната покрива више мјесних заједница, па чак и подручје цјеле општине.

Број удружених земљорадника износи 1 180 (1,9% укупног броја домаћинстава по попису из 1971. године) а број коопераната (домаћинства) који сарађује са земљорадничким задругама, основним организацијама коопераната и другим организацијама износи 16 287, или 26,2%.

Удруживање земљорадника углавном иде преко производње са којом се земљорадници укључују у тржне токове. За сада највећу робност носи сточарска производња у коју је удружен највећи дио рада земљорадника. У појединим подручјима гдје је развијена повртарска и воћарска производња основу за удруживање чине, поред сточарске производње, и ова производња. Удруживање земљорадника по основу удруживања механизације и новчаних средстава до сада је врло мало испољено. Интерес земљорадника за удруживање и развијање других видова кооперативне сарадње са задружним и другим ООУР-има изражен је.

Кроз удруживање земљорадници налазе свој интерес кроз повећање свог дохотка, учешће у самоуправљању у задружним организацијама, обезбјеђење унапређивања здравствено-социјалне сигурности, обезбјеђење предности у коришћењу услуга стручне службе услуга механизације, снабдијевање репроматеријалом, добијање кредита, реализацији производа и др.

Несумњиво је у досадашњем периоду у односу на ранија стања учињен значајан напредак у домену самоуправног организовања и удруживања земљорадника. Међутим, ти су процеси знатно спорији од могућности и потреба. И даље велики број земљорадника није укључен у било какав вид друштвено-организоване производње а тиме ни у самоуправно удружени рад. Удруживање се одвија неуједначено по општинама и регионима а нарочито заостаје у брдско-планинском подручју. Велики је број општина гдје немамо удружених земљорадника. Најчешће се у задружне и друге организације удруженог рада удружују старјешине земљорадничких и мјешовитих домаћинстава, који су носиоци права својине земљишта и средстава. Чланови домаћинства, углавном омладина и жене, који активно учествују у пољопривредној производњи, ријетко су субјекти удруживања, иако су Законом о удруженом раду и Законом о удруживању земљорадника отворене широке могућности за удруживање омладине и жена као земљорадника.

Узроци што процеси удруживања земљорадника нијесу бржи и досљеднији бројни су. Пракса показује да процеси удруживања и сарадње брже теку у срединама гдје су субјективне снаге ангажованије, гдје је програмиран рад и прецизирани радови, а нарочито у организацијама у којима су успостављени односи заједништва и у којима земљорадници активно учествују у рјешавању проблема производње, пласмана, као и остваривања и распоређивања дохотка. Удруживање и сарадња заостају у срединама у којима су одговарајући друштвени и привредни субјекти пасивни, као и у организацијама у којима преовлађују купопродајни односи. Међу осталим факторима утицаја на успоравање процеса удруживања земљорадника јесу: неостваривање система цијена, диспаритет цијена на штету пољопривреде, неблагоприятно утврђивање и изналажење средстава за производе од посебног интереса, неблагоприятно утврђивање стимулације извоза, премија и компензација; кашњење при утврђивању робних биланса и оспособљавању робних резерви, на свим нивоима, заостајање у инвестиционим улагањима у агроиндустријском комплексу; спора реализација изградње неких објеката прераде, затим откупних станица, кооперантних центара и др.; недовољан број организација које се удружују и успостављају сарадњу са земљорадницима; недовољно активан однос у неким срединама

према удруживању и организовању земљорадника; неповјерење и секташки однос према земљорадницима у неким срединама; постављање цензуса за удруживање; недовољан број стручних радника у организацијама земљорадника; споро превазилажење купопродајних односа; недовољно коришћење подстицајних средстава за унапређивање пољопривредне производње код земљорадника.

На основу изнесених података може се закључити да је од свих облика удруживања земљорадника најзаступљенији трајнија и повремена сарадња, без успостављања доходовних односа и без заједничког ризика. Релативно велики број коопераната, а мали број удружених земљорадника на доходовним односима последица је задржавања и спорог мијењања успостављених купопродајних односа у организацијама које се баве удруживањем и сарадњом са земљорадницима. Земљорадници су, у највећем броју, заинтересовани за удруживање на доходовним и самоуправним односима, али им се то онемогућава од неких организација удруженог рада, нарочито из области прераде и промета пољопривредно-прехрамбених производа. Међутим, оваква трајнија сарадња са земљорадницима отвара могућност да се у наредном периоду брже повећава број удружених земљорадника. У даљој реализацији Програма удруживања земљорадника у Црној Гори важну улогу и задатак имају пољопривредни стручњаци свих профила, посебно пољопривредни стручњаци који су удружили свој рад код општинских савјетодавних служби, земљорадничких задруга и основних организација коопераната.